

զերից շատերը զարգարում են միջնադարից մեղ աւանդ մնացած որոշ ձեռագրերի էջերը: Այդ տաղերի մի մասը մի խումբ հայ բանասէրներ հին զրչագրերի էջերից արտադրելով՝ յանձնել են հայ գրականութեան պատմութեանը: Դրանց պատկերն այսօր տեսնում ենք 1513 թւին Վենետիկում տպագրւած առաջին հայերէն զրգերից մի «Տաղարան»-ում, ուր կարգում ենք միայն հինգ տաղեր: Ընդգծենք նաեւ Արիստակէս Վրդ. Տէվկանցի 1883 թւին թիֆլիսում հրատարակած «Հայերգ»-ի տաղերը: Ինը տարի անց Կարապետ Կոստանեանը հայ գրականութեան ներքում է «Յովհաննէս Թլկուրանցին եւ իր տաղերը» խորագրով գրքով: Այնուհետեւ ուշադրաւ են Հ. Մկրտիչ Պոստոլեանի 1905 թւին «Բագմավէպ»-ում գրած յօդւածը, Արշակ Զօպանեանի «Հայ էջեր»-ը, Հ. Ներսէս Ակինեանի ուսումնասիրութիւնը, Մկրեանի ու Մնացականեանի նիւթերը եւ այլն:

Ահա այս տաղանդաւոր երգչի «Ի վերայ անդամ կանանց» տաղի մի հին վարիանսը վերջերս դտանք 1470 թւականին գրւած մի ձեռագրում: Դա 500 էջերից բաղկացած, 30+20 ամ. մեծութեամբ, երկսիւն, լաւ յղկւած ընտիր թղթի վրայ, մեծ եւ գեղեցիկ բոլորգրով գրւած, կարմրադոյն կաշեպատ տախտակեայ կազմով, մի «Ճաշոց» է, որի գրիչն է վաստակաւոր Վահան Արեղեան: Նկարիչն անծանօթ է: Ժամանակը՝ ԶԺԹ (919+551 = 1470): Զեռագրի 445-րդ էջը բովանդակում է Յովհաննէս Թլկուրանցու «Ի վերայ անդամ կանանց» խորագրով տաղը: Դա երգչի տաղերի շարքում առանձնայատուկ նշանակութիւն ունի նրանով, որ պատկերում է 14-րդ դարում ապրող եւ իր կոչման բարձրութեան վրայ չկանգնած հայ կնոջ բարոյական թերութիւններն ու պակասութիւնները:

Նշենք նաեւ, որ 1470 թւականի ձեռագրում

գրում գրւած տաղն ուշադրութեան արժանի է համեմատութեան եւ տաղի խոսկական ու հարադատ օրինակը վերականգնելու տեսակէտից: Այդ նպատակով էլ այստեղ առաջ ենք բերում ամբողջութեամբ.

«Օրհնեալ անուն անմահ բանին,
Որ ի կողէն ստեղծեալ(1) կին.
Ո՛չ կողն ծուծ ունի, հղբա՛յրք,
Ո՛չ կինն ուղեղ, որ խելք բերէ:

Կինն յայլոց(2) քաղցրախօս է,
ԶԱզամ դրախտէն չուտ արտաքսէ.
Կինը սատանին ընկեր է,
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինը Դաւիթ(3) արքայն պղծէ,
Ու Սողոմոն(4) ապականէ.
ԶՍուրբ Յովհաննէս գլխատէ,
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինը չգանի եւ ոչ ողէ(5),
Ոչ ի ջհտէ, ոչ ի թուրքէ.
Զով որ սիրէ, հաւատն այն է,
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինն դառնն(6) խառնակէ,
Վէճ ու կռիւ(7) ի մէջ ձգէ.
Զայլոց լսէ, զայլոց սիրէ(8),
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինն դեղեցկատիպ Յովսէփ
Առնէ, իւրեան անէ որդի(9).
Յետոյ սիրտն չար սերմանէ,
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինն դմանուկ ապականէ,
Անդամ է, հեռու ձենէ(10).
Սիրտն երբ սիրէ, զհաւատն ատէ,
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինն զաջը ու գունքն դեղէ,
Ոչ գերեւին կարմիր քսէ,
Զոր հայ աղբիւս ըսկի վայել է(11).
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինն օրինաց հակառակ է,
Յեկեղեցին երբոր մտնէ,
Աւետարան մտիկ չընէ.
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինն աղօթից փափաղել է,
Զանդականքն կարօտեր է(12).
Կողէ գնայ եւ տեսանէ(13),
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինն թ' այսօր ապաշխարէ,
Վաղն քանց դեւ ու այլ դեշ է.
Թէ արտասուէ, սիրտը չար է(14),
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կինն երդնու, դիտցիր՝ սուտ է(15),
Երգամբ նա քեզ միշտ կու խաբէ(16).
Մի հաւատար, ստախօս է(17),
Աստուած փրկէ կնկան շառէ:

Կին որ գթած է եւ բարի,
Ի սուրբ կուսանան նմանի(18).
Ապա թէ չար եւ անդարձ է,
Դիւաց լինի ինքն տեղի:

Կ', Յովհաննէս, չար կնկանէ(19),
Դու շատ հեռու քեզ միշտ պահէ(20).
Նա իր սրտով քեզ դրոշմէ,
Աստուած փրկէ կնկան շառէ(21):

Այս արժէքաւոր տաղը Արիստակէս Վրդ. Տէվկանցի եւ Կարապետ Կոստանեանի տպագրւած նոյն տաղերի հետ համեմատելով՝ դտանք էական տարբերութիւններ: Այդ տարբերութիւնները, անկասկած, պիտի վերագրել ձեռագրերի հնանալու պատճառով՝ նրանց դժուար ընթեռնելի դառնալու հանգամանքին կամ գրիչների անախարժութեանը: Ահա հիմնական տարբերութիւնները — (1) Ստեղծեալ է, (2) Կինն ի, (3) Դ՛աւիթ, (4) զՍողոմոն, (5) Արեւորդույ, (6) դեղբարքն, (7) Զվէճ ու կռիւն, (8) Զիւրն կասէ, զայլոց լսէ, (9)

Որդի անէ, (10) Այլի դառնայ եղբայր ձրնէ, (11) Ըսկի պարտ է, (12) Բայց զապականքն, (13) Գայ հարցանել եւ տեսանէ, (14) արատ, (15) Երգամբ ճայթէ, (16) Քեզի համար ինձ մահ տիրէ, (17) Թ' ի հողուն է, (18) Նմանն, (19) Յովհաննէսն ի կնկանէ, (20) Շատ է խմեր տաւտաւքանէ, (21) Անչափ սրտովն յետ դրոշմէ:

Ընդգծենք մի հանգամանք եւս: Թլկուրանցին իր բոլոր տաղերի վերջում, արեւելեան բանաստեղծների եւ աշուղների ընդունած սովորութեան համաձայն, իր անունն յիշատակում է, բայց տարբեր ձևերով. «Յովհաննէս», «Թլկուրանցի», «Խեւ Յովհաննէս Թլկուրանցի», «Յովհաննէս Թլկուրանցի», իսկ 1470 թւականի ձեռագիրը զարգարող տաղն ուշադրաւ է նրանով, որ երգիչն այնտեղ իրեն կանչում է նոր ձեւով — «Կ', Յովհաննէս»:

Թէեքան

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

ԵԱՂԿՈՒՄ ՓԵՐՈՒԱԾ ՄՐՏԻ

Եթէ երբեք արեւն յանկարծ
Ահեղօրէն փրկուի,
Ան իր հրեղէն փրշուրներով
Կ'ըլլայ մոխիր ու փոշի:

Եթէ երբեք երկիրը մեր
Աստղերու տակ ճգնաւի,
Անոր մէկ մի փարին մէջէն
Անմեղ արեւն կը հոսի:

Իսկ Եթէ երբեք սիրտը մարդու
Բոնութեան տակ փշրուի,
Անոր ամէն մէկ փրշուրէն
Աշխարհ մը նոր կը ծաղկի:

Հ. ԵՓՐԵՄ ՏԵՐ ԴԱԶԱՐԵԱՆ